THE POETICS OF SUFFERING AND FAILURE IN THE EPISTOLARY GENRE OF I.D.SÎRBU

Carmen-Ancuța Morari

PhD Student, „Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: Living through all the significant atrocities of the twentieth century - the experience of war, professional interdictions, investigations, detention, semi-exile, persecution, loneliness and illness - the theme of I.D.Sîrbu's nonfiction work is failure or loss of self. Perfectly lucid when writing about them in his correspondence, the diarist takes refuge in literature, carrying the „cluster of suffered memories" through almost all his texts. Lucian Blaga's favorite student, in fact, recovers the history of his own failure, thus considering himself a loser of the era who takes revenge through his writings.

Keywords: I.D.Sîrbu, epistolary genre, communism, censorship, biography.

Genul epistolar a fost genul pe care I.D.Sîrbu l-a practicat pe parcursul întregii sale existențe, exceptând perioada carcerală sau de muncă silnică, și reprezintă poate cea mai consistentă parte a întregii sale opere. Sîrbu a scris colegilor săi din Cercul literar de la Sibiu, foștilor colegi de liceu și de facultate, profesorilor, rudelor din țară și din străinătate, vechilor cunoștințe din satul natal, iubitelor de odinioară, fostei soții, oficialităților, dar și unor ingineri, avocați, traducători și foști colegi de celulă din diferite penitenciare și lagăre românești. Destinațiile lor au fost diverse: Petrila, Petroșani, Cluj, București, Timișoara, Baia Mare, Brașov, Piatra-Neamț, orase din America, Brazilia, Hawai, Franța și Germania.

Scrisorile transmise și primite în perioada craioveană au fost interceptate de Securitate, toate aspectele semnificative ale celui urmărit fiind atent consemnate în note de serviciu. Până la sfârșit, scriitorul a continuat să rămână o figură suspectă, supusă deci „regimului draconic de control al vieții''[1].

Epistolele scriitorului au fost reunite mai întâi în patru volume apărute postum, iar apoi, în 2013, într-un singur volum, o ediție îngrijită de Toma Velici, care cuprinde și alte epistole descoperite în ultimii ani. Cele mai importante subiecte dezvăluite și comentate destinatarilor sunt tragismul vieții, obsesia scrierilor, viața conjugală, destinul unor opere proprii, mirajul prieteniei, respectiv simptomatologia sfârșitului. Mai puține decât în faimosul său jurnal, reflecțiile despre dictatura abjectă sunt consemnate în epistole fie într-un limbaj esopic, fie apelând la ironie, dat fiind faptul că scrisorile erau verificate de cenzură. Corespondența nu prilejuiește doar schimburile de idei sau uneori de polemici, ci și transmiterea reciprocă de pachete consistente cu cărți scumpe și greu accesibile, articole, reviste rare, cafea, medicamente, ciocolată, pixuri, fotografii, mărțișoare ș.a. Expeditorii și destinatarii se confruntă și cu greutăți financiare, dar și cu o Poștă care uneori întârzie, alteori își însușește conținutul coletelor. Absurdul existenței se face simțit până și în corespondența care devine un soi de aventură incertă: „...Teribilă e corespondența noastră, primesc în ianuarie răspunsul tău la scrisoarea ce ți-am trimis în noiembrie, dacă eu mor mâine, peste o lună, soția mea va primi scrisoarea ta în care – *horribile dictu* – mă feliciți pentru cele două premii luate..." (Scrisoare către Virgil Nemoianu, 18 ianuarie, 1984, în *Traversarea cortinei*, p. 249).

[1] Ion Simuț, *Literaturile române postbelice*, Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2017, p.125.

Scrisorile oferă și unele interpretări și clarificări ale diferitelor fragmente din romanele sale privind geneza operei, respectiv explicitarea anumitor personaje sau atitudini asumate. De asemenea, apar numeroase secvențe din operele sale-piese de teatru, romane, jurnal- care, împreună, redau o compoziție jucăușă de intertextualități.

În ceea ce le privește pe cele compuse înainte de detenție, foarte reduse cantitativ, acestea au fost cuprinse în volumul ***Iarna bolnavă de cancer (1998).*** Epistolele reunite în acest volum sunt mai sobre decât celelalte, poate și pentru că fermecătorul Gary era mai mult absent (să nu uităm că în acei ani Sîrbu nu era interesat de proză, ci era un filosof). Scrisorile au fost scrise între 1947-1988, iar destinatarii au fost Deliu Petroiu, Delia Cotruș, Ion și Mina Maxim.

Față de **Deliu Petroiu** (celălalt valet al Cercului literar de la Sibiu), poate cel mai devotat prieten al său și ,,cel mai apropiat, și prin educație, și prin convingeri"[2], Sîrbu nu încearcă să se ascundă, nu încearcă să-și camufleze greutățile și nu ezită să-i ceară ajutorul. Este sincer. Puțin orgolios, rareori epistolierul cere sprijin altor prieteni.

Sîrbu, la rândul lui, este un prieten de nădejde, își înscrie amicul la facultate, îi caută cărți, îi trimite bani sau încearcă să-i facă rost de o slujbă. Deliu nu-l va părăsi nici în anii de cumpănă, când vestea detenției fiului lor s-a abătut subit peste părinții iubitori din Petrila: ,,Am fost sigur – de acolo chiar – că unicul meu prieten care nu mă va uita vei fi tu. Și nu m-am înșelat. Ai fost singurul care ai găsit o ocazie să treci pe la nenorocita mea mamă să-i spui două cuvinte bune" (Scrisoare către Deliu Petroiu, 23 aprilie, 1963, în *Iarna bolnavă de cancer*, p.53). Cei doi prieteni sunt obsedați de cele mai banale fapte ale zilei și nu de ultimele lecturi sau noutăți politice. În corespondența lor, o epistolă atrage atenția; Sîrbu protestează la decizia prietenilor săi cerchiști, Negoițescu, Regman și Doinaș, de a se înscrie în Partidul Comunist: „în spiritul dogmatic, tendențios, riguros programat al partidului comunist, nu văd cum se vor desfășura talentele lor libere, subtile și estetizante" (Scrisoare către Deliu Petroiu, 23 noiembrie, 1946, în *Iarna bolnavă de cancer*, p. 14). Acum trăiește scriitorul ceea ce N. Oprea numește ,,drama dezicerii de comunism"[3].

Principalul subiect care transpare aproape în fiecare epistolă din primii ani este situația financiară precară a tânărului Desideriu: ,,Mi-am consumat bugetul pe luna în curs și sunt nevoit să recurg la bucătăria mamei în restul zilelor care mă mai despart de data primirii salariilor" sau ,,Am groaznice necazuri financiare [...] Leafa de la Universitate nu-mi rămâne nici pentru lapte" (Scrisoare către Deliu Petroiu, 27 ianuarie, 1947, în *Iarnă bolnavă de cancer*, p. 16) sau ,,Trimiteți-mi cât mai curând o pâine (cât de mică și neagră), că mă ia dracu. Nu-mi trebuie bani și nici recunoștință: pita doar" (Scrisoare către Deliu Petroiu, 13 februarie, 1947, în *Iarna bolnavă de cancer*, p.17).

În scrisorile către **Mina și Ion Maxim**, ,,frate de destin", apare un Sârbu grav care împărtășește câteva momente din existența carcerală. El e apoi preocupat de dorința de a se sustrage acestei carceri pe care o consideră Craiova; ,,mai nou, tot mai dese «chemări de dispariție mă sorb»" (Scrisoare către Mina și Ion Maxin, 15 februarie, 1974, în *Iarnă bolnavă de cancer*, p. 75) le mărturisește omul care a pătimit atâția ani. După moartea neașteptată a ,,fratelui Maxim", epistolarul încearcă să-i alunge suferința Minei, oferindu-i tot sprijinul moral. Tot pentru dispariția prematură a soțului o consolează și pe **Delia Cotruș**, copleșind-o cu multe scrisori, cărți și elogii asupra soțului Ovidiu Cotruș, chiar dacă cei doi n-au fost niciodată apropiați.

În continuare, ***Scrisori către Bunul Dumnezeu*** (1998) înglobează epistole trimise familiei Boeriu, Rusu, Elisabetei Pop, lui Horia Stanca și Nicolae Carandino, între anii 1978-1988. Scrise de la domiciliul obligatoriu, epistolele poartă însemnele melancoliei și ale

[2] Antonio Patraș, *Ion D. Sîrbu – de veghe în noaptea totalitară*, Iași, Editura Universității ,,Alexandru Ioan Cuza", 2003, p. 245.
[3] N. Oprea, *Ion. D. Sîrbu și timpul romanului*, Pitești, Editura Paralela 45, 2000 , p. 18.

anxietății. Există câteva căi prin care ele pot fi parțial suprimate, spune expeditorul: „singurul mijloc de a-ți învinge spaimele și nevrozele de însingurare constă în a sta de vorbă cu tot ce întâlnești: apoi să chemi duhul celor dragi, apoi să te adresezi icoanelor și fotografiilor, apoi să le scrii celor pe care îi iubești, indiferent dacă ei îți răspund sau nu" (Scrisoare către Eta și Puiu Boeriu, Iunie, 1984, în *Scrisori către Bunul Dumnezeu*, p. 65). De o atenție specială se bucură figura lui **Nicolae Carandino**, un ziarist și memorialist cu o existență similară cu cea a petrileanului, căruia îi mărturisește prețuirea pe care i-o poartă: „în adâncul inimii mele curate, țineți locul pe care mai demult l-a avut Lucian Blaga. Îmi sunteți un exemplu viu și plin de farmec, eu am nevoie să mă uit la cineva sus, nu pot trăi fără a avea un model în fața mea" (Scrisoare către N.Carandino, 2 noiembrie, 1982, în *Opere, II, Corespondență*, p.306). Când corespondența se rărește, anxietatea recidivează, „idei de persecuție și claustrare" îl cuprind (Scrisoare către soții Boeriu, 20 ianuarie, 1985, în *Scrisori către Bunul Dumnezeu*, p.78).

Un alt subiect consemnat este confruntarea cu cenzura și imposibilitatea de a-și publica romanul *Lupul și catedrala*. Zâmbetul pe buze revine însă când își amintește de piesele dramatice, reprezentate după 15 ani și publicate după 20 ani, care reține atenția Occidentului.

Revine și obsesia Operei nescrise; „am, pe puțin, încă 5 cărți de scris, ca să pot muri cât de cât onorabil"(Scrisoare către Horia Stanca, 7 aprilie, 1989 în *Printr-un tunel*, p. 146), îi mărturisește amicului Stanca. Viitoarea operă devine o preocupare chinuitoare, mărturisită fiecărui destinatar.

Dacă în tinerețe, „Don-Juanul proletar și provincial"[4] le mărturisea prietenilor despre căutarea permanentă a dublului feminin și despre relația confuză cu seducătoarea Gigi, la senectute, fidelul Gary o denumește peiorativ pe fosta soție „Gigi, cârciumăreasa" și acordă interes celei de a doua soții cu care trăiește o dragoste curată.

Corespondența cu fratele lui Radu Stanca, Horia, nu se mărginește la epistolele din volumul precedent, ci se va materializa într-un alt volum, intitulat ***Printr-un tunel*** (1997). Titlul a fost generat de starea depresivă care l-a cuprins în ultimii ani, în care se simte înstrăinat de etnie, ar vrea să plece la Freiburg, dar nu i se eliberează pașaportul, cărțile nu i se publică, soția lui a ieșit la pensie și stă acasă tot timpul; toate aceste evenimente, unele minore chiar, îl descumpănesc pe obositul Sîrbu: „Trec printr-o pasă negativă, «printr-un tunel», constat că nu mai am nici urmă din bărbăția și încrederea cu care, în tinerețe (acum cinci-zece ani) înfruntam negațiile negațiilor" (Scrisoare către Horia Stanca, 7 februarie, 1987, în *Printr-un tunel*, p. 103). Horia Stanca laudă însă caracterul rezistent și puternic al prietenului său, care rareori se compătimește. Deplânge însă intens moartea traducătoarei lui Dante, Eta Boeriu: „L-am văzut pe Gary lăcrimând la moartea Etei Boeriu, dar niciodată la propria sa suferință, la blestemul de a fi atacat de un cancer la omușor"[5].

„Romanul epistolar" ***Traversarea cortinei*** (1994) e un dialog viu peste frontiere scris între anii 1979-1989 unor scriitori din diaspora, fiind apreciat de Nicolae Manolescu drept „opera literară cea mai viabilă[6]" a scriitorului. Dacă pe **Negoițescu** îl cunoștea bine**, Virgil Nemoianu și Mariana Șora** reprezentau, la prima corespondență, simple cunoștințe; de-a lungul anilor se va stabili însă o legătură rodnică și viabilă între aceștia, până în pragul dispariției scriitorului. Adresarea incipită din ianuarie 1982, „Mult stimate Domnule Nemoianu" va deveni în luna mai a aceluiași an, „Dragă prietenule, Pilu". Scrisorile formale către cei doi vor deveni „epistolii drolatice" (Scrisoare către Virgil Nemoianu, 6 aprilie,

[4] Eugen Simion, „Jurnalul unui Don Juan proletar și provincial", în *Caiete Critice*, Nr, 10-12, 1995, p. 137.
[5] Horia Stanca, *Printr-un tunel. Corespondența Ion D. Sîrbu – Horia Stanca*, Petroșani, Editura Fundației Culturale „Ion D. Sîrbu", 1997. p. 8.
[6] Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române. 5 Secole de literatură*, Pitești, Editura Paralela 45, 2008, p.1443.

1982, în *Traversarea cortinei*, p. 44) și talentul său epistolar va fi repede remarcat de prietenii din SUA și Germania . Ei sunt surprinși de detașarea față de lumea în care Gary „subexistă":„Scrisorile tale sunt o comoară – îi scrie Mariana Șora - Și ce gânduri îți umblă prin cap (planuri, proiecte, idei politice, tușantele vise de întâlniri cu Cioran și cu mine, tu povestind cu haz!), când altul n-ar ști decât să geamă" (Scrisoare către Ion D. Sîrbu, 31 martie, 1989, în *Traversarea cortinei*, p. 527). Este evident că Sîrbu își ascunde propria amărăciune, se ironizează, spre deliciul prietenilor pe care vrea să-i bucure. La fel de ironic este și față de reprezentanții puterii care iscodesc scrisorile: „Mă bucur mult că ai primit scrisoarea mea desfăcută [...] îmi pare bine că se cunoaște ce îți scriu, fiindcă eu îți scriu numai literatură pură, scrisorile mele sunt toate din imediata mea singurătate. [...] Tu ești un american, eu sunt un român, ne iubim; dar e bine ca iubirea noastră să fie cunoscută și la primărie" (Scrisoare către Virgil Nemoianu, 5 iunie, 1984, *în Traversarea cortinei*, p. 382).

Scrisorile au rolul de destindere, nu numai pentru sine, ci și pentru spiritul prietenilor din diaspora: „Îi voi scrie lui Nego, e fratele meu mai mare și mai nefericit, datoria mea este să-l mai înveselesc din când în când" (Scrisoare către Virgil Nemoianu, 22 august, 1982, în *Traversarea cortinei*, p. 232).

Deși jucăuș, Sîrbu nu uită uneori că se adresează unor critici profesioniști, încercând un schimb de experiențe de lectură a cărților trimise sau primite. Amicii din străinătate devin judecătorii articolelor sau cărților pe care scriitorul speră să le publice: „Dacă îmi iese o carte, îți trimit mai multe exemplare, vreau să mă citească toți cei (și cele) pe care i-am iubit în viață" (Scrisoare către Ion Negoițescu, 2 iulie, 1982, în *Traversarea Cortinei*, p. 76). Unele piese sau articole sunt apreciate, altele mai puțin. Negoițescu întrerupe treptat epistolele, cele din SUA ajung rar și dificil, iar Mariana Șora scrie puțin și în intervale lungi de timp. I. D. Sîrbu rămâne tot mai singur în apartamentul friguros, cu soția lui admirabilă, cu domnișoara Livette și cu „piesele negre"[7] în sertarele închise.

În scrisorile din ultimii ani se manifestă dorul de prieteni, dorința de a-i revedea chiar pentru ultima dată. Sârbu presimte moartea, dar nu se lamentează.

Ediția din 2013 va scoate la iveală epistole adresate altor personalități, dintre care amintim: Ion Brad, Amza Pellea, Elisabeth Axmann-Mocanu, Edmund Pollák, Tudor Nedelcea, Karin Patrusch Dorn, Ștefan Aug. Doinaș, Dorli Blaga, Cornel Regman, fiicele fostului profesor Liviu Rusu, Ion Vartic, D. Vatamaniuc, Dumitru Velea etc.

De reținut schimbul epistolar cu **Ștefan Aug. Doinaș**, cu care scriitorul petrilean vrea să mențină prietenia, în ciuda evenimentelor trecute. Studenți fiind, locuiesc împreună în aceeași cameră, împart apoi aceeași încăpere din redacția revistei *Teatrul*, culminând cu detenția lor în aceleași penitenciare politice. Drumurile lor se separă, poetul face pactul cu Securitatea, pe când Sîrbu e condamnat la singurătate, singura libertate ce-i parvine.

Un mare regret al autorului va fi pierderea corespondenței cu Lucian Blaga, din vara anului 1945, când, reîntors de pe front, locuiește într-o cămăruță de lângă cimitirul din Petrila:„ I-am scris lui Blaga circa 10-15 scrisori. Filosofice. Foarte lungi[...] Blaga îmi răspundea regulat, scurt, încurajându-mă. Fiind suferind, majoritatea acestor circa zece scrisori au fost dictate lui Dorli. Atât scrisorile mele, cât și cele primite de la Blaga și Dorli s-au pierdut odată cu biblioteca[...] în accidentul juridic din 1957". (Toma Velici, *Opere* I, Notă asupra ediției, p. CXXXVI). Fostul cerchist nu a mai reușit să intre în posesia lucrurilor rămase în Genopolisul tinereții sale, întrucât Gigi Ardelean, fosta soție, se căsătorise cu Ministrul de Justiție.

Duplicitatea autorului este exprimată foarte bine în atât în scrierea jurnalului, cât și a epistolelor, remarcă exegeta Elvira Sorohan: „Jurnalul ne dezvăluie fața gravă, melancolizată

[7] Ioana Macrea Toma, *Privilighenția. Instituții literare în comunismul românesc*, Editura Casa Cărții de știință, Cluj-Napoca, 2010, p. 219.

de disperare, în timp ce corespondența trădează silința de a-și ascunde obsesia ratării sub masca anesteziantă a bufonului Gary, inventator de calambururi amuzante acoperind adevăruri incomode, cu o neîntrecută, mereu trează prezență de spirit[8]". La o lectură atentă se poate observa cum întreg jurnalul este înțesat de reflecțiile filosofice ale lui Candid (alter-ego-ul scriitorului) asupra istoriei noastre, mai ales împotriva ei, foarte rar ivindu-se fragmente cu haz. Este un analist foarte cerebral și lucid în aceste pagini. În schimb, în scrisorile adresate amicilor săi, Sîrbu aproape părăsește considerațiile politice, lăsându-se sedus de comic și intrând în pielea bufonului Gary, apelativ pe care-l lămurește „ Numele meu s-a născut în colonia Petrila, am salvat o găină de la moarte, preotul katolic mi-a mulțumit, explicându-mi că «găină» vine din «gallina»: gallina a devenit «garina», apoi «Gary»" (Scrisoare către Virgil Nemoianu, 5 iunie, 1986, în *Opere, II, Corespondență*, p.989). În ciuda acestei diferențe, nu putem spune că jurnalul ar fi autentic și epistolele nu, sau invers. Pentru că, prin ambivalența asumată, el nu încearcă decât să depășească eșecul personal, melancolia. Indiferent de tonul adoptat, face din discursul său un adevărat spectacol: „Sârbu din epistolar trece histrionic de la o stare la alta, în veritabile puneri în scenă, intrând, rând pe rând, în rolul de: bufon tragic, melancolic, contemplativ, causeur, meditativ, ludic, martor obiectiv al istoriei etc[9].

Această literatură de frontieră construită de Sîrbu prin intermediul epistolelor depune o mărturie asupra epocii, asupra timpului și asupra seismelor interioare care l-au străbătut. Observăm astfel cât de interesat era I. D. Sîrbu de toate domeniile cunoașterii lumii, de felurite experiențe culturale și experimente științifice. Pe lângă faptul că aceste imagini caleidoscopice sunt surse informative, cu dovezi materiale, ele pot constitui o oportunitate de recăpătare a ființei pierdute, a identității fracturate de regimul comunist. Pentru că citind miile de pagini lăsate în urmă, avem acces la oglinda unei conștiințe: „*dacă ele* [jurnalul și scrisorile] *ar fi citite împreună cu proza mea de bătrânețe, un anume portret al meu, și al generației spirituale de care aparțin, s-ar putea desprinde ca din ceață sau peșteră"* (*Jurnalul...,* vol. II, p. 143). În această ordine de idei, scriitorul amintește de câteva ori portretul făcut de personajul fictiv Limpi (în care recunoaștem cu ușurință figura propriei soții): „Aș fi, îmi spune Limpi, un scriitor ce debutează mereu (fără succes, doar cu succese), un socialist fără ideologie, un creștin fără confesiune, un filosof fără sistem și memorie, un semicetățean tolerat, un transilvan refuzat la Cluj, dar neasimilat în Oltenia, un român austro-ungar, un filorus antistalinist, un comunist contemporan cu fluturii și cu Iosif din Arimatheia, un estetician est-ethic, un liberal îndrăgostit de lanțuri, un sindicalist de unul singur, un fost Don Juan, actualmente îndrăgostit de propra babă [...] un miner fără lampă, un minisocrate ce nu a văzut Athena și nici cartelă de cucută nu are[...]'' (*Jurnalul...* ,Opere I, P. 357).

Istoria, literatura, filosofia, suferința, moartea, limba, politica, societatea și dictatura sunt idei incitante pentru memorialist, pe care le dezvoltă în eseurile însemnate din epistole și pe care le-am putea întregi în două teme fundamentale ce traversează ca un fir roșu întreaga operă–cea a politicului și a condiției umane. Fostul membru al Cercului Literar de la Sibiu a „trăit periculos", așadar „scrie periculos".

BIBLIOGRAPHY

1. Macrea Toma, Ioana, *Privilighenția. Instituții literare în comunismul românesc*, Editura Casa Cărții de știință, Cluj-Napoca, 2010.
2. Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române. 5 Secole de literatură*, Pitești, Editura Paralela 45, 2008

[8] Elvira Sorohan, *Ion D. Sîrbu sau suferința spiritului captiv*, Iași, Editura „Junimea", 1999 p. 16.
[9] N. Oprea , *op.cit.*, p. 146.

3. Oprea N., *Ion. D. Sîrbu și timpul romanului*, Pitești, Editura Paralela 45, 2000.
4. Patraş, Antonio, *Ion D. Sîrbu – de veghe în noaptea totalitară*, Iași, Editura Universității ,,Alexandru Ioan Cuza", 2003.
5. Sîrbu, I. D., *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*, Vol. I-II, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1996.
6. Sîrbu, I. D., *Printr-un tunel. Corespondența Ion D. Sârbu – Horia Stanca*, Petroșani, Editura Fundației Culturale ,,Ion D. Sârbu", 1997.
7. Sîrbu, I. D., *Scrisori către Bunul Dumnezeu*, Cluj-Napoca, Editura Biblioteca Apostrof, 1998.
8. Sîrbu, I. D., *Traversarea cortinei*, Timișoara, Editura de Vest, 1994.
9. Sîrbu, I.D., *Opere, I, II*, București, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2013.
10. Simuț, Ion, *Literaturile române postbelice*, Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2017
11. Simion, Eugen, ‚Jurnalul unui Don Juan proletar și provincial", în *Caiete Critice*, Nr, 10-12, 1995.
12. Sorohan, Elvira, *Ion D. Sîrbu sau suferința spiritului captiv*, Iași, Editura ,,Junimea", 1999.
13. Stanca, Horia. ,,L-am iubit ca pe un frate adevărat", în *Caiete Critice*, Nr, 10-12, 1995.